

Mieke Bal: *The mottled screen: Reading Proust visually*. Stanford, California: Stanford university press, 1997. 284 str.

"Kako je podoba lahko napisana? In ko je enkrat napisana, kako jo kaže brati?" se sprašuje Mieke Bal, ko se odloči raziskati problem zapletenega razmerja med podobo in besedo, med vizualnim in verbalnim v Proustovem pisanju. Pri tem si pomaga z nekaterimi temeljnimi koncepti, kot so "mise en abyme", fokalizator, pripovedna struktura, figuralnost in "ploskovitost" (flatness). Ta je nedvomno osrednji koncept njene analize, uporablja pa ga predvsem zaradi njegove večpomenskosti. Pojem namreč po eni strani implicira odsotnost globine in prostorskega, po drugi strani pa ga je mogoče povezati z vzvišeno lepoto umetniškega dela. Poleg tega je "ploskovitost" tudi metafora za pisanje kot grafično umetnost.

Vprašanje, "Kako brati vizualno?" vsekakor dopolnjuje vprašanje, "Kako gledati diskurzivno?" Zato je mogoče reči, da je *The mottled screen* zrealna slika enega avtoričinih predhodnih tekstov: *Reading Rembrandt: Beyond the word-image opposition* (1991). V obeh primerih si namreč Balova prizadeva pokazati, kako so že veliki mojstri preteklosti hote ali nehote prestopali okvire svojega medija, in v obeh knjigah razmišlja o interakciji dveh vrst umetnosti – likovne in besedne. Zato je *The mottled screen* svojevrsten in izviran spoj večih disciplin – lingvistike, literarne teorije in zgodovine, umetnostne zgodovine in še česa. Je torej izrazito meddisciplinarno delo. Meddisciplinarnost pa je tisto področje, kamor se je Mieke Bal (njeno ime se je konec sedemdesetih in na začetku osemdesetih let povezovalo predvsem z naratološkimi razpravami, saj je njena knjiga *Narratology*, ki je prvič izšla leta 1985, lansko leto doživela drugo popravljeno, razširjeno in precej dopolnjeno izdajo) preusmerila v zadnjih desetih letih, tako kot večina v duhu strukturalizma izšolanih teoretikov njene generacije.

Peter I. Barta: *Bely, Joyce, and Dublin: Peripatetics in the city novel*. Gainesville: University press of Florida, 1996 (The Florida James Joyce series). 119 str.

Trem modernističnim romanom z začetka tega stoletja (Beli – Peterburg, Joyce – Ulysses, Döblin – Berlin Alexanderplatz), ki so predmet podrobne analize P. I. Barta – predavatelja ruske literature na University of Surrey v Guilfordu (Anglija), profesorja na Texas Tech University v Lubbocku in urednika mnogih knjig o ruski literaturi – je skupno predvsem to, da niso tri evropska vlemesta (Peterburg, Dublin, Berlin), kamor je umeščeno romaneskno dogajanje, nič manj pomembna od glavnih oseb, da je vlemestno pohajkovanje njihov osrednji motiv (ravno to počasno premikanje omogoči protagonistu svojevrstno zlitje z urbanim okoljem), da gre za tri metropole, ki so pozneje doživele temeljne in katastrofalne transformacije, in da je dogajanje vseh treh romanov postavljeno v čas, ko so se v evropskih mestih razmerja med posameznikom in družbo že močno zaostila. Glede na vse to avtor sklepa, da omenjeni trije romani ne zaznamujejo zgolj konca flâneurstva kot

razmišljujočega in melanholičnega pohajkovanja, ki so ga poznala mesta devetnajstega stoletja – nam pa je znano predvsem iz Baudelairovih refleksij in Benjaminovih subtilnih interpretiranj tega francoskega pesnika – ampak napovedujejo zlovesči konec tiste oblike velemestnega življenja, ki je nastajala v stoletjih urbanega razvoja.

Barta odkrije zasnutke flâneurstva že v peripatetični šoli, kar je razlog, da temeljno perspektivo, v luči katere obravnava tri omenjene romane, imenuje peripatetična. S tem misli na perspektivo flâneurja, ki javni prostor velemestnih ulic spreminja v svoj intimni, v modernističnem romanu že zelo razsrediščen svet. Flâneur dvajsetega stoletja pohajkuje brez cilja in kot razsrediščen subjekt zaman išče alternativno pomensko središče, ki naj bi ga odkril nekje v velemestnem vrvenju. Toda središče je nerazpoznavno prikrito z detajli. Njihova svojevrstna sopostavljenost, ki korespondira z intimnim svetom protagonista, ustvarja značilno fragmentiranost omenjenih modernističnih romanov, ki jih Barta opredeli kot podžanr (city novel) v tradiciji evropskega modernističnega romana. Obravnava jih primerjalno in pri tem vseskozi upošteva tudi zgodovinsko komponento.

Teun A. van Dijk: *Ideology: A multidisciplinary approach*. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE publications, 1998. 374 str.

Vrsti že obstoječih knjig o ideologiji se je pred kratkim pridružilo še naj-novejše van Dijkovo delo, ki govori o razmerju med diskurzom in ideologijo. Ideologije nastajajo, se spreminjajo in reproducirajo preko družbeno umeščenega diskurza in komunikacije. Kljub temu pa se, kot ugotavlja avtor, še nobena od preštevilnih dosedanjih obravnav ideologije ni vprašala, kako ideologija formira tekst in govor in kako se sama formira preko diskurza in komunikacije. Temu se van Dijkova *Ideology* sistematično posveča, za ilustracijo svojih argumentov pa avtor uporablja rasistični diskurz, ki je sicer osrednja tema njegovega predhodnega dela (*Elite Discourse and Racism*, 1993). Knjiga ima tudi svoje polemično izhodišče, saj avtor v uvodu posebej poudarja, da si je diskurz – metodološka osnova knjige je namreč analiza diskurza – po več kot treh desetletjih sistematičnega raziskovanja pridobil status multidisciplinarnega področja, česar mnoge sodobne raziskave diskurza ne upoštevajo in zato ne morejo ustrezno pojasnjevati ideologije. Van Dijkova metoda je izrazito multidisciplinarna, saj ni nameraval napisati zgodovine ali filozofije ideologij, ampak na novo formulirati in integrirati v enoten teoretski okvir tri temeljne koncepte (kognicijo, družbo, diskurz), preko katerih ideologija funkcionira. Novi koncept ideologije skuša razviti kot nekakšen vmesnik med družbeno strukturo in družbeno kognicijo, kot nekaj, kar se nahaja med kognitivno in družbeno komponento, med individualnim in kolektivnim, zato ideologijo opredeli kot razmerje med kognicijo, družbo in diskurzom.

Teun A. van Dijk – profesor na amsterdamski univerzi in redni predavatelj na ameriških univerzah, urednik dveh strokovnih revij: *Discourse and Society* in *Discourse Studies* – nedvomno pripada tisti generaciji teoretikov, ki so se formirali v času razcveta strukturalne lingvistike in poetike in se v javnosti sprva pojavili z izključno znotrajtekstno naravnanimi raziskavami, pozneje pa se postopoma preusmerili na kontekstualna vprašanja, na problematizacijo

razlik med literarnimi in neliterarnimi besedili in na meddisciplinarno obravnavo diskurza.

K. M. Newton, ur.: *Twentieth century literary theory: A reader*. New York: Macmillan press, 1997. 306 str. 2. izd.

Poglavitni namen urednika K. M. Newtona – profesorja angleščine na University of Dundee in med drugim tudi avtorja knjige *Interpreting the text*, katere odlomek z naslovom "Feministična interpretacija", je bil pred leti objavljen tudi v slovenskem prevodu (Literatura 6/31) – je v tem, da bi študente, njim je namreč knjiga v prvi vrsti namenjena, seznanil s tistimi literarnoteoretskimi smermi, ki so se uveljavile v dvajsetem stoletju. Razlog za nastanek tega izbora in hkrati razlog, da je doživel tudi drugo popravljeno in dopolnjeno izdajo je Newtonovo prepričanje, da je za sleherno dojetje literature nujno potrebna teoretska podlaga. Kot večina urednikov takšnih antologij je tudi K. M. Newton izbiral med najprezentativnejšimi teksti posameznih teoretskih usmeritev, njegova hvalevredna posebnost pa je, da se je odločil za nekoliko bolj polemično zaostrene tekste, zato da bi se razločnejše pokazale razlike med usmeritvami in bi bralci lažje dojeli poanto določene teoretske usmeritve. Iz pedagoških razlogov je razprave tudi krajšal, kar mu je omogočilo, da je v knjigo zajel zares širok spekter tekstov od ruskega formalizma in ameriške nove kritike do novega pragmatizma in postkolonialne kritike.

Julie Rivkin – Michael Ryan, ur.: *Literary theory: An anthology*. Malden – Oxford: Blackwell publishers, 1998. 1130 str.

Z ruskim formalizmom in ameriško novo kritiko se začena tudi ta izjemno obsežni izbor literarnoteoretskih tekstov dvajsetega stoletja. Sestoji iz desetih po obsegu dokaj neenakih sklopov. Urednika sta se skušala vsaj okvirno držati kronološkega zaporedja pojavljanja posameznih tokov v obravnavi literature, kar pa glede na specifično problematiko njihovega nastajanja ni bilo vselej mogoče. Njun izbor zajema: formalizem, strukturalizem, psihoanalizo, poststrukturalizem z dekonstrukcijo in postmodernizmom, feminizem, sklop razprav o spolnem razlikovanju vključno s "queer" teorijo, hisotrizem, etnično in postkolonialno kritiko ter razprave s področja analize kulture. Vendar Rivkinova in Ryan nista imela vselej najsrečnejše roke pri razvrščanju tekstov v posamezne tematske sklope. Tako sta na primer Bahtina uvrstila v formalizem, v strukturalizem pa nista uvrstila nobene od nešteti razprav s področja strukturalne poetike, ampak zgolj lingvistične, antropološke in filozofske tekste. Nekateri teoretiki so v knjigi zastopani s krajšimi odlomki iz svojih monografij (med temi je tudi Slavoj Žižek z odlomkom iz knjige *The Sublime Object of Ideology*), drugi pa s posameznimi razpravami, iz katerih sta urednika po svoji presoji izpustila nekatere, po njunem mnenju za pedagoške namene manj pomembne dele besedila. Nedoslednost izbora se kaže tudi v tem, da je vanj vključenih tudi nekaj krajših neteoretskih tekstov, vzetih iz množičnih medijev, ki naj bi funkcionirali zgolj kot ilustracija. S tem ne bi bilo nič narobe, če bi urednika kakorkoli opozorila na to. Dobra stran te antologije pa so uvodi v posamezne tematske sklope, ki so v glavnem delo obeh urednikov. Pisani so jasno in jedmato, zato so povsem ustrezna informacija o sodobnih teoretskih pristopih k literaturi v iztekajočem se stoletju.

Jolanta Szafarz: Ludwig Tiecks Dramenkonzeption. Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu wrocławskiego, 1997. (Germanica Wratislaviensia, CXVII) (Acta Universitatis Wratislaviensis, št. 1847) 116 str.

Tema publikacije so drame in teoretski spisi nemškega dramatika Ludwiga Tiecka, oziroma vprašanje, kako je ta zgodnji romantik v dramskih delih udeleževal svoje dramske koncepte. Avtoričino izhodišče je nekoliko polemično zastavljeno stališče, da dramskega dela Ludwiga Tiecka sicer ni mogoče pojasnjevati s teoremi, mogoče pa je določiti njegove poetološke konstante. Njegovo dramsko koncepcijo je treba misliti v okviru romantičnega svetovnega nazora in časa, ko se je na podlagi filozofske misli Kanta, Fichteja in Schellinga razvila estetika, ki ni bila več razumljena kot nekaj, kar je v službi prakse, ampak kot filozofija umetnosti. Avtorica meni, da nekatere starejše raziskave Tieckovega dela tega niso dovolj upoštevale. Dramatika je namreč marsikdo proglašal za neteoretskega in nefilozofskega pisca. Avtorica vidi razlog za to v atektonski zgradbi njegovih dram. Ta je bila nedvomno izraz neke tedaj še neuveljavljene poetike, ki je utegnila učinkovati kot neke vrste provokacija. Szafarzova se je v svoji raziskavi oprla med drugim predvsem na dognanja nemškega teoretika Volkerja Klotza, zlasti na njegovo razpravo *Geschlossene und offene Form in Drama* (Zaprta in odprta forma v drami. Ljubljana: MGL, 1996), največ pozornosti pa je posvetila ključnim in hkrati najtežjim mestom v Tieckovem dramskem opusu. Pri tem je uporabila veliko berlinsko izdajo Tieckovih del: *Ludwig Tiecks Schriften*. Berlin, 1828-1854.

Michael Toolan: Language in literature: An introduction to stylistics. London – New York – Sydney, 1998. 250 str.

Prastaro vprašanje usodne povezanosti literature in jezika, ki se mu v drugi polovici tega stoletja posveča še posebna pozornost, je osrednja tema Toolanove najnovejše knjige. Tako kot v njegovih prejšnjih delih (*Literature, text and context; Narrative: A critical linguistic introduction*, 1988) gre tudi tu za preplet lingvistike in literarne vede, torej za meddisciplinarno zasnovano delo, ki skuša dognati, kako jezik proizvaja literarni učinek. Naloga stilistike je, kako ta učinek vsakokrat ustrezno pojasniti. Čeprav stilistika to nalogo vestno in vztrajno izpolnjuje, ji še ni uspelo dokončno pojasniti večšine pisanja, ki dela besedila enkratna, tako da so od pisca do pisca drugačna. Nekaj torej je v rabi jezika, čemur ni mogoče priti do dna. Zato se zdi, da ni nič narobe, če Michael Toolan – profesor lingvistike na univerzi v Birminghamu – za literarno stilistiko uporablja tudi izraz literarna lingvistika. Saj je pod obema izrazoma mogoče razumeti preučevanje jezika v literaturi. S svojo najnovejšo knjigo skuša pokazati, kaj vse lahko sistematična pozornost do jezika odkrije v literarnih tekstih, in v ta namen vsestransko osvetljuje jezikovno struktuiranost tekstov. Pri tem si pomaga s koncepti, kot so prosti indirektni govor, reprezentacija, dialog, pripovedna struktura, kohezija, modalnost, govorno dejanje, itn., ki so potrebni za aplikacijo lingvističnih metod na literarne tekste.

Steven Tötösy de Zepetnek – Jennifer W. Jay, ur.: East Asian cultural and historical perspective. Edmonton: Research institute for comparative literature and cross-cultural studies; University of Alberta, 1997. 383 str.

Zbornik prispevkov, napisanih za mednarodno konferenco, ki je bila organizirana leta 1996 na univerzi v Alberti (Kanada), in sicer na temo azijske

kulture, se odlikuje predvsem po primerjalni metodi, zgodovinski perspektivi ter po izrazito meddisciplinarnem in multikulturnem pristopu. Zanimiv je za vse, ki preučujejo kulturne fenomene, četudi je tematika večine razprav vezana na vzhodnoazijski kulturni prostor. Knjiga sestoji iz dveh po obsegu približno enakih tematskih sklopov, od katerih eden zadeva "Zgodovino in družbo", kjer so zanimivi predvsem prispevki z žensko problematiko, umeščeno v zgodovinski, sociološki in tudi literarni kontekst, drugi pa zadeva "Kulturo in literaturo" s prispevki, ki obravnavajo, denimo, sodobno literaturo na Kitajskem in v Tajvanu, prozo sodobnega japonskega pisatelja Oba Minkoja (1935-), primerjalno raziskujejo reprezentacije materinstva v sodobni kitajsko-kanadski prozi, razmišljajo o kulturnem spominu in sodobnem tajvanskem gledališču ali o problemu jezika in prihodnosti Hong-Konga. Razpravam obeh sklopov je skupno predvsem to, da kulturo razumejo kot pojav, ki temeljno in odločilno vpliva na družbeni diskurz, temu pa pripada tudi literatura.

Jelka Kernev-Štrajn